

ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ Ի.ԵՎՈՆ

(ՔՀԻ)

ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐԶԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ԸՈՒՐՋ

Հնայած. որ ռազմատեխնիկական բնագավառում Թուրքիայի համագործակցության շրջանակը հիմնականում եղել են ԱՄՆ ու ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրները, ինչպես նաև Իսրայելը, վերջին տարիներին նկատվում են ռազմատեխնիկական ու ռազմական արդյունաբերության ոլորտում երկկողմ համագործակցության բնդլայնման միտումներ: Ռուս-թուրքական առևտրատնտեսական ու քաղաքական հարաբերությունների զարգացմանը զուգընթաց ակտիվացել է նաև ռազմատեխնիկական ոլորտում համագործակցությունը: Թուրքական ռազմական շրջանակները վերջին շրջանում հետաքրքրություն են դրսևորում ռազմաարդյունաբերության ոլորտում համագործակցության, ռուսական նորագույն ռազմական տեխնոլոգիաների ու սպառազինության նկատմամբ: Դա բխում է նաև վերջին շրջանում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության մեջ «ռուսական ուղղության» ակտիվացման տրամաբանությունից: Կարելի է ասել, Ռուսաստանը Թուրքիայի համար դիտվում է «այլընտրանքային գործընկեր» կամ դաշնակից՝ աշխարհաքաղաքական զարգացումներին համապատասխան փորձելով հավաստակշռել Արևմուտքի և ավելի շուտ ԱՄՆ-ի հետ իր հարաբերությունները:

Թուրքիայի համար Ռուսաստանի հետ ռազմատեխնիկական համագործակցությունը, կարելի է ասել, եղել է յուրահատուկ հաղթաթուղթ, որն օգտագործվել է ԱՄՆ-ին կամ էլ ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրներին թուրքական քաղաքականության այլընտրանքային տարրերակներն ի ցույց դնելու նպատակով և գտնվել է պարզ շահարկման տիրույթում: Ֆրանսիայի խորհրդարանում Հայոց ցեղասպանությունը հերքելու համար պատիժ սահմանող օրինագծի ի հայտ գալուն պես Թուրքիան հայտարարեց, որ որևէ քայլի դեպքում

կղաղարեցնի այդ երկրի հետ իր բոլոր ռազմատեխնիկական նախագծերը.

Թուրքիան ՆԱՏՕ-ի անդամ երկրներից առաջինն էր. որ Ռուսաստանի հետ հաստատեց համագործակցություն ռազմատեխնիկական ոլորտում: Դեռևս 1990-ական թթ. սկզբներին Թուրքիան Ռուսաստանից գնել 1 շուրջ 110 մլն դոլար ընդհանուր արժույթյան սպառազինություն, այդ թվում 70 միավոր BTR-80 հետևակի մարտական մեքենա, հարվածային-բազմաֆունկցիոնալ Mi-8. Mi-17 ուղղաթիռներ, թեթև սպառազինություն և այլն¹:

Ներկայումս Թուրքիայի և Ռուսաստանի միջև ռազմատեխնիկական համագործակցությունն իրականացվում է ռազմաարդյունաբերական բնագավառում ռազմատեխնիկական հարցերով համագործակցության միջկառավարական մի շարք համաձայնագրերի շրջանակներում: Այդ փաստաթղթերը կարգավորում են ռազմական արտադրանքի մշակման, արտադրման և մատակարարման հետ կապված երկկողմ շփումները: Դեռևս 1994թ. ապրիլին Ռուսաստանի ու Թուրքիայի միջև ստորագրվեց «Ռազմատեխնիկական ու ռազմական արդյունաբերության ոլորտում համագործակցության մասին» միջկառավարական համաձայնագիրը, որը փաստորեն այդ երկրների միջև ռազմական ոլորտի առաջին պայմանագիրն էր: Չնայած դրանով նախատեսվում էր իրականացնել թուրքական բանակի մի շարք զինատեսակների արդիականացում, սակայն այն գործնական ոլորտում լիարժեք չգործեց²:

Ռազմատեխնիկական համագործակցության զարգացման համար անհրաժեշտ իրավապայմանագրային բազայի հաստատման առումով կարևոր քայլ էր 2004թ. դեկտեմբերին Ռուսաստանի նախագահ Վ. Պուտինի Թուրքիա կատարած առաջին պաշտոնական այցի ընթացքում 2 կարևոր փաստաթղթերի՝ «Ռազմատեխնիկական ոլորտում մտավոր սեփականության փախադարձ պահպանման» ու «Ռազմատեխնիկական ոլորտում գաղտնի տեղեկատվության փախադարձ պահպանման» մասին միջկառավարական համաձայնագրերի ստորագրումը, որոնք կոչված էին ամրապնդելու ռազմատեխնիկական ոլորտում համատեղ արտադրության և մատակարարման համար իրավապայմանագրային հիմքը: Ռազմատեխնիկական համագործակցությունն ավելի կայուն և

երկարաժամկետ դարձնելու նպատակով 2001թ. մայիսին ստեղծվեց Ռազմատեխնիկական հարցերով ռուս-թուրքական խառը հանձնաժողով. իսկ 2002թ. սեպտեմբերին և 2003թ. նոյեմբերին համապատասխանաբար Անկարայում և Մոսկվայում անցկացվեցին հանձնաժողովի նիստերը¹:

2002թ. հունվարին ՌԴ-ի գլխավոր ուժերի (այսուհետ՝ ՁՈՒ) գլխավոր շտաբի պետ Ա. Կվաշինի Թուրքիա կատարած այցի ընթացքում ստորագրվեցին «Ռազմական ոլորտում համագործակցության շրջանակային փաստաթուղթ» և «Հինվորական անձնակազմի ուսուցման ոլորտում համագործակցության մասին» ռուս-թուրքական պայմանագիրը: Նույն թվականին Թուրքիայի ՁՈՒ գլխավոր շտաբի պետ Հուսեյն Քիլիչքոդլուն փոխադարձ այց կատարեց Մոսկվա⁴:

2006թ. հունիսին Թուրքիայի պաշտպանական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեի նիստում պաշտոնապես որոշվեց սկսել հակաօդային պաշտպանության (այսուհետ՝ ՀՕՊ) արդիականացման լայնածավալ ծրագրի իրագործումը, ինչը ենթադրում է մեծ հեռահարության համալիրների ձեռքբերում⁵: Հայտանրոցային մասնակցում էին ամերիկյան (Patriot), ռուսական (С-300ПМУ2 Фаворит) և ամերիկա-խարայելական համատեղ արտադրության (Arrow-2) ՀՕՊ համալիրները: Թուրքական աղբյուրների համաձայն որոշ առումներով նախապատվությունը տրվում է ռուսական համալիրներին, սակայն այդ հարցում վերջնական մոտեցում չկա: Հարկ է նշել, որ մինչև հիմա թուրքական ՁՈՒ-ում մարտական հերթապահության մեջ չկան մեծ հեռահարության ՀՕՊ համալիրներ, իսկ օդային տարածքը հսկվում է փոքր և միջին հեռահարության զենիթահրթիռային համալիրներով⁶:

Չարգացած ՀՕՊ ստեղծման ճանապարհին Թուրքիան կանգնած է երկու լուրջ ընտրության առջև՝ կամ ամերիկյան, կամ էլ ռուսական համալիրների ձեռքբերման հարցում: Մի կողմից Ռուսաստանը ցանկանում է այդ մորազույն սպառազինության միջոցով ի ցույց դնել Անկարային իր վստահելի գործընկեր լինելու հնարավորությունները, մյուս կողմից էլ Թուրքիան, ռուսական տարբերակի ընտրության ու ռուսական կողմի հետ բանակցությունների միջոցով ձգտում է թուլացնել իր կախվածությունն ԱՄՆ-ից կամ զոնն ցուցադրել իր անկախ որոշումները կայացնելու ընդունակությունը⁷:

2008թ. վերջին Ռուսաստանի պաշտպանության նախարար Ա. Մեյդվուդովի թուրքիա կատարած այցի ընթացքում քննարկվել են Լեկկոդն ռազմական համագործակցության մի շարք հարցեր. այդ թվում նաև թուրքիայում ՀՕՊ համակարգերի ներդրման խնդիրները. ուրի ընթացքում Ռուսաստանի պաշտպանության նախարարը վերահաստատել է հիսմույիորների վաճառքի ռուսական առաջարկը⁹:

Ըստ բուրքական և ռուսական աղբյուրների՝ բանակցություններ են ընթանում թուրքիային՝ C-400 ՀՕՊ համալիրների հնարավոր վաճառքի շուրջ. ինչը հաստատել է նաև «Рособоронэкспорт»-ի ներկայացուցիչը⁹: Ավելի վաղ, ռուսական լրատվամիջոցների տեղեկատվության համաձայն, Ստամբուլում 2009թ. ապրիլին անցկացված Ռազմական արդյունաբերության միջազգային ցուցահանդեսի (IDEF) ժամանակ թուրքիային C-400 համալիրների հնարավոր վաճառքի հետ կապված հարցերը քննարկվել են ռուսական ռազմական պատվիրակության ղեկավար՝ Ա. Աքսենովի և թուրքիայի Պաշտպանական արդյունաբերության քարտուղարության ղեկավար՝ Մ. Բայարի միջև¹⁰:

2007թ. հունվարին Պաշտպանական արդյունաբերության քարտուղարությունը ցամաքային ուժերի հրամանատարության սպառազինության ուժեղացման շրջանակներում 80 միավոր միջին հեռահարության հակատանկային հրթիռային համալիրների ձեռքբերման նպատակով մրցույթ հայտարարեց, որին մասնակցում էին ինչպես տեղական, այնպես էլ արտասահմանյան ընկերությունները: 2008թ. ապրիլին թուրքիայի Ռազմական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեն հաստատեց Ռուսաստանից 80 հակատանկային հրթիռային համալիրներ (ATBMs) գնելու ծրագիրը, չնայած որ նախագծին մասնակցում էին ամերիկյան Raytheon Tow կոնսորցիումն ու իսրայելական Rafael Spike ռազմաարդյունաբերական ընկերությունները, որոնց մերժումը կապված էր ավելի շատ այդ երկրների նկատմամբ քաղաքական ճնշում գործադրելու թուրքիայի մայրաքաղաքական քայլի հետ: Թուրք զինվորականները նախապատվություն տվեցին ռուսական «Рособоронэкспорт»-ին պատկանող «Корнет-Э» համակարգին: Ըստ պայմանագրի՝ Ռուսաստանը թուրքիային է վաճառել 80 այդպիսի համակարգ և 800 հրթիռ¹¹:

Թուրքիան պատրաստվում է Ռուսաստանից գնել շուրջ 1 մլրդ դոլար ընդհանուր արժողության 32 միավոր Mi-28 Havoc հարվածային ուղղաթիռ: Նման որոշում կայացվեց այն քանից հետո, երբ ԱՄՆ-ի կողմից մերժվեց Թուրքիային Cobra և Super Cobra ուղղաթիռներ վաճառելու դիմումը¹²: 'Նեոկս 1997թ. պաշտպանական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեն հայտարարել էր բւնակի համար 145 ռազմական, հարվածային-հետախուզական ուղղաթիռների համատեղ արտադրության և ձեռքբերման նախագծի (ATAK) մասին. որի ընդհանուր արժեքը կազմում էր շուրջ 2 մլրդ դոլար: Հայտամրցային մասնակցելու հայտեր էին ներկայացրել ամերիկյան Bell Textron ընկերությունն իր Super Cobra և ռուսական «Рособоронэкспорт»-ն ու «Камов» գործարանը՝ խրայելական բորտ նավիգացիոն համակարգով զինված Ka 50-2 Erdogan ուղղաթիռներով: Ի դեպ, ռուսական կողմն առաջարկել էր ավելի նպաստավոր պայմաններ՝ այլ երկրներ արտահանման նպատակով Թուրքիայում նման ուղղաթիռների արտադրություն հիմնելու համար: Չնայած առաջարկված նպաստավոր պայմանների, 2004թ. մայիսին թուրքական կողմը դադարեցրեց մրցույթն առանց հաղթող կողմին սահմանելու¹³:

2009թ. փետրվարի 13-ին Թուրքիայի նախագահ Ա. Գյուլի Մոսկվա կատարած պաշտոնական այցի ընթացքում երկու երկրների միջև ստորագրվեց «Ռ-Դ և Թուրքիայի միջև հարաբերությունների նոր փուլի և բարեկամության ու բազմաֆունկցիոնալ գործընկերության հետագա խորացման մասին» համատեղ հռչակագիրը, որտեղ, հետագա ռազմատեխնիկական ու ռազմաարդյունաբերության ոլորտում երկկողմ փոխշահավետ համագործակցության զարգացման առումով հատուկ կարևորություն է տրվում Ռ-ազմատեխնիկական հարցերով ռուս-թուրքական խառը հանձնաժողովի աշխատանքին և նշվում, որ դրա աշխատանքն ու բխող որոշումները կարող են հետագայում էլ ավելի նպաստել երկկողմ համագործակցության զարգացմանն այդ ոլորտում¹⁴:

Չնայած ռազմատեխնիկական ոլորտում երկու երկրների համագործակցության զարգացման միտումներն ակնհայտ են, այնուամենայնիվ, Թուրքիան կանգնած է լուրջ ընտրության առջև իր սեփական ՀՕՊ զարգացման առումով, քանի որ դա ավելի շատ կապված է արտաքին քաղաքական ու հատկապես

աշխարհաքաղաքական գործընթացների ու այդ երկրի արտաքին քաղաքականության ու անվտանգության հետագա ուղեգծի հետ:

LEVON HOVSEPYAN

(IPR)

ON THE TENDENCIES OF THE DEVELOPMENT OF THE RUSSIAN-
TURKISH MILITARY-TECHNICAL COOPERATION

Although the U.S and NATO member-states, along with Israel, have long constituted the major partners of Turkey in the framework of military-technical cooperation, the recent years have also seen patterns of Russian-Turkish further bilateral cooperation in the sphere of military-technical and defense industry. In parallel with Turkish-Russian economic and political cooperation, new tendencies and patterns of cooperation are also traced in the military-technical sphere. The cooperation between Turkey and Russia is implemented within the framework of both inter-governmental agreements and joint commission on military technical cooperation. In recent years, Turkey demonstrates expressed interest in Russian defense industry, military equipment and modern weaponry, especially in air defense and missile systems.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Kandaurov S., Russian Arms Exports to Greece, Cyprus and Turkey, <http://mdb.cast.ru/mdb/2-2001/at/raegci/>.
2. Litovkin V., The future of Russian-Turkish military-technical cooperation, RIA Novosti, 26.06.2006.
3. Задонский С. М., Состояние и перспективы военно-технического сотрудничества России и Турции, ИИИБВ, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/15-09-05.htm>.
4. Rusya ile askeri anlaşma yapıldı, http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2002/01/15/01_2.htm.
5. Turkish Daily News, 01.04.2007.
6. <http://www.ssm.gov.tr/TR/dokumantasvon/basinbulteni/Pages/20080501.aspx>.
Ներկայումս Թուրքիայի օդային տարածքը հսկում են փոքր հեռահարության Rapier և Stinger, ինչպես նաև միջին հեռահարության՝ I-Hawk արդիականացված զենիթահրթիռային համալիրները:
7. Turkey: Russia, Air Defense and Ballistic Missile Defense, May 18, 2009, http://www.stratfor.com/analysis/20090518_turkey_russia_air_defense_and_ballistic_missile_defense.
Փոքր և միջին հեռահարության վերոհիշյալ համալիրներից բացի թուրքական զինված ուժերում դեռևս կիրառության մեջ են ամերիկյան՝ MIM-14 Nike

Hercules համալիրները, որոնք արդեն թույլ են ժամանակակից մարտաօդերների դիմագրավման համար:

8. Turkish. Russian ministers discuss proposals on air defense system.
<http://www.hurriyet.com.tr/english/world/10395591.asp>.
9. Russia in talks to sell Turkey air defense systems. company confirms.
<http://www.hurriyet.com.tr/english/world/11540318.asp>.
10. Turkey hopes to buy S-400 air defense systems from Russia. RIA Novosti. 27.04.2009
11. İsrail yerine Ruslardan füzeye alıyorduz, Hürriyet. 11.04.2008, Turk Silahlı Kuvvetlerinde Rus silahları dönemi. <http://www.nethaber.com>, 11.04.2008 «Корнет-Е» հրթիռները բավականին արդյունավետորեն օգտագործվել են Հեզբոլլահի կողմից՝ իսրայելական Merkava Mk4, ինչպես նաև իրաքյան բանակի կողմից՝ ամերիկյան M1 Abrams տանկերի դեմ:
12. Турция срочно закупает у России 32 вертолета Ми-28, 19.12.08, <http://www.izvestia.ru/news/news194579>
13. Гурьев С. А., О российско-турецком военно-техническом сотрудничестве, ИИИБВ, 27.11.2004, www.iimes.ru/rus/stat/2004/27-11-04.htm - 13к. Չնայած երկար տարիներ նախագիծը վերջնական լուծում չէր ստանում՝ 2008թ. գարնանը վերջնական որոշում կայացվեց АТАК նախագծի իրականացման վերաբերյալ: Որոշումը կայացվեց հոգևոտ իտալական AugustaWestland ընկերության, որի հետ կնքված պայմանագրով նախատեսվում է Թուրքիայում սկսել 50 միավոր Т129 ռազմական ուղղաթիռների արտադրությունը, որի գործում որպես հիմնական կապալառու է ընտրվել թուրքական TUSAS ընկերությունը: Նախագծի արժեքը կազմում է 1 մլրդ եվրո: 1 milyar dolarlık helikopter üretecek Türkiye ihracat merkezine döñüşecek, Hürriyet, 07.05.2008, <http://www.ssm.gov.tr/TR/dokumantasyon/basimbulteni/Pages/20080505.aspx>.
14. Совместная декларация о продвижении к новому этапу отношения между Российской Федерацией и Турецкой Республикой и дальнейшем углублении дружбы и многопланового партнерства, 13 февраля 2009 года; <http://www.kremlin.ru/text/docs/2009/02/212886.shtml>.